

УДК 351.86-027.21

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-6\(72\)-5](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-6(72)-5)

Ірина КРИВОРУЧКО

кандидат наук з державного управління, провідний фахівець, Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Академіка Ромоданова, 12/2, м. Київ, Україна, 04050
ORCID: 0000-0002-0149-8512

Наталія ЩУР

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-7648-7893

Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА

доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Iryna KRYVORUCHKO

Candidate of Sciences in Public Administration, Leading Specialist, Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, 12/2, Akademika Romodanova str., Kyiv, 04050
ORCID: 0000-0002-0149-8512

Natalia SHCHUR

Candidate of Sciences in Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-7648-7893

Inna SEMENETS-ORLOVA

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Head of the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF SECURITY ENVIRONMENT DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті досліджено дефініції «безпека» та «середовище». Встановлено, що безпека характеризується як стан, за якого визначається відсутність загроз у всіх сферах, а середовище реально окреслює просторові, галузеві межі цієї безпеки.

Дефініції «безпека» й «національна безпека» поєднує стан, за якого забезпечуються розвиток особистості, суспільства, держави, але національна безпека визначає в більшій мірі означене поняття.

Досліджено безпекове середовище в нормативно-правових актах, що засвідчує про вживання досліджуваного терміна, однак саме тлумачення не надається. Натомість у наукових працях наведено наукові підходи до досліджуваної дефініції, що дало змогу надати авторське визначення поняття «безпекове середовище».

Встановлено, що розрізняють зовнішнє й внутрішнє безпекове середовище та надано їх основні характеристики. У ході дослідження виявлено, що термін «внутрішнє безпекове середовище України» можна розуміти у широкому (умови з різних сфер суспільного життя й структурних елементів національної безпеки) та вузькому (умови існування України, які виникають/існують в сферах суспільного життя й за які відповідає окремий орган державної влади) значенні.

Обґрунтовано, що проблеми безпеки в державі залежать від зовнішніх і внутрішніх факторів та наведено їх перелік. Окреслено ключові виклики безпекового середовища (головні загрози безпеці) в умовах сьогодення.

Наголошено на формуванні безпекового середовища, що має сприяти: по-перше, підвищенню рівня можливостей, готовності суб'єктів безпекового середовища щодо виявлення й протидії різного характеру загрозам й викликам; по-друге, зміцнення зусиль держави, суспільства, громадян; по-третє, впровадження культури безпеки (безпечна поведінка, мислення).

Ключові слова: безпека, безпекове середовище, національна безпека, національні інтереси, виклики, загрози, небезпека, державне управління.

The article examines the definitions of «security» and «environment». It was established that security is characterized as a state in which the absence of threats in all spheres is determined, and the environment actually outlines the spatial and branch boundaries of this security.

The definitions of «security» and «national security» combine the state under which the development of the individual, society, and state is ensured, but national security defines the defined concept to a greater extent.

The security environment in the normative legal acts, which confirms the use of the researched term, has been studied, but the interpretation itself is not provided. Instead, in scientific works, scientific approaches to the studied definition are given, which made it possible to provide the author's definition of the concept of «security environment».

It is established that external and internal security environments are distinguished and their main characteristics are provided. In the course of the study, it was found that the term «internal security environment of Ukraine» can be understood broadly (conditions from various spheres of public life and structural elements of national security) and narrowly (conditions of Ukraine's existence that arise/exist in spheres of public life and are responsible for a separate state authority) values.

It is substantiated that security problems in the state depend on external and internal factors, and a list of them is given. The key challenges of the security environment (main security threats) in today's conditions are outlined.

Emphasis is placed on the formation of a security environment, which should contribute to: firstly, increasing the level of capabilities and readiness of the subjects of the security environment to identify and counter various types of threats and challenges; secondly, strengthening the efforts of the state, society, and citizens; thirdly, implementation of safety culture (safe behavior, thinking).

Key words: security, security environment, national security, national interests, challenges, threats, danger, public administration.

Постановка проблеми. Військове повномасштабне вторгнення на територію України в лютому 2022 року зумовило глобальні трансформаційні зміни всього суспільства, оскільки захист державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності України вимагає здійснення ґрунтовного аналізу дослідження безпекового середовища. Актуальність досліджуваного феномену полягає в поглибленому аналізі тих загроз й небезпек, що постають та мають вплив в сучасних умовах та тенденціях розвитку.

На сучасне безпекове середовище відповідний вплив мають й глобалізаційні процеси, що відбуваються, а також вагома роль відводиться різноманітним загрозам, а надзвичайно важливі та актуальні постають ті, що пов'язані з розв'язаною війною сусідньої держави.

Сучасний етап аналізу стану та напрямів розвитку забезпечення безпеки людини, суспільства та держави передбачає необхідність наукового аналізу для забезпечення прийнятних ризиків безпечного функціонування цієї системи за умов динамічної зміни її параметрів. Ключовим вбачається у цьому напрямку визначення ризиків, що виникають, та їх мінімізація до прийнятних рівнів.

Питання безпеки загалом та безпекового середовища зокрема в умовах сьогоdnішніх викликів все більше привертають увагу, оскільки виклики й загрози, які постають

потребують вирішення не лише на сьогодні, але й подальшій перспективі після закінчення війни та забезпечення безпекових гарантій нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У монографічному дослідженні «Безпекове середовище 2030» (2019 р.) досліджено головні тенденції, що на сьогодні проявилися чи починають проявлятися та які, на погляд авторів, визначатимуть стан майбутнього світового середовища безпеки, його проєкцію на безпеку в регіоні навколо України. В монографії здійснено спробу узагальнити та на часовому горизонті до 2030 року передбачити розвиток слабких процесів, які зароджуються серед інтересів провідних світових сил, суперечностей між ними, матеріальних й нематеріальних ресурсів, досягнень науки та техніки [1].

С.В. Свешніков, В.П. Бочарніков, І.М. Мазуренко та П.А. Ковальчук присвятили дослідження загальнотеоретичним основам (підходам) до поглядів на дослідження й оцінку майбутнього безпекового середовища, які найкращим чином враховують його властивості на сучасному етапі розвитку [18].

У науковому доробку К.Л. Бугайчук сформував власний погляд на змістовне наповнення терміна «безпекове середовище», а також окреслив роль Міністерства внутрішніх справ України в його формуванні [2].

О.О. Глуценко надає визначення поняття безпекове середовище як комплекс факторів

та пропонує розглядати безпеку як основу для розуміння суті функцій. Автор наголошує на тому, що на підставі визнання безпекової сутності є змога визначити підстави й обсяг державного регулювання при реалізації функцій та запропоновано критерій для класифікації функцій в залежності від безпекової сутності [3].

Автори С.О. Погрібний, І.В. Кріцак та Д.С. Денищук порушують важливі питання нормативно-законодавчої бази нинішнього безпекового середовища, актуалізацію його ролі з духовно-ціннісних міркувань, формування високих рівнів правової психології і правової ідеології громадян, із вибудовування певного концепту загальнонаціонального рівня, а зокрема: «воля», «цінності», «культура», «безпека». Науковці фокусують увагу на ролі в цих процесах МВС України та досягнення перемог на передовій в надскладних умовах російсько-української війни [10].

Присвячене питання концептуальному розгляду поняття майбутнього безпекового середовища як детермінанти державного стратегічного планування О.М. Житником, а також окреслено підходи до останнього із врахуванням майбутніх викликів й загроз у військовій, політичній, гуманітарній, соціальній сферах [5]. Іншим дослідником [7] здійснено аналіз співвідношення типів небезпек (загроз, вразливостей, викликів і ризиків безпеці), встановлено взаємозв'язок між національною й глобальною небезпекою та здійснено перегляд головних проблем безпекового середовища.

Своє дослідження Е.В. Копилов присвятив висвітленню існуючих проблем формування безпекового середовища в державі. Автор у роботі наголошується на відсутності чітко встановленої межі між внутрішніми й зовнішніми загрозами, що вважаються ознакою сучасного безпекового середовища [6]. Інші науковці [20] в своєму доробку сформуливали концептуальне бачення поняття «безпекове середовище», визначили структуру його змісту й змісту похідних від нього понять, а також установили логічно-семантичні зв'язки між ними.

У монографії О.О. Резнікової «Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища» (2022 р.) досліджено теоретичні й практичні аспекти забезпечення національної стійкості в умовах мінливості й невизначеності безпекового середовища [16]. У іншому доробку зазначеної дослідниці представлено результати стратегічного аналізу безпекового середовища України, що здійснено на основі SWOT-аналізу, а також проаналізовано стан

безпекового середовища, сформованого напередодні повномасштабної війни, розпочатої РФ проти України (у лютому 2022 р.) й зміни, яких воно зазнало після цього [17].

Таким чином, аналіз наукових дослідження засвідчує про присутній значний масив досліджень, що присвячені безпековому середовищу у фокусі предметної компетенції, в контексті державного стратегічного планування, національної стійкості тощо. Все це слугує науковим базисом для здійснення ґрунтовного та поглибленого аналізу досліджуваного питання, що піднімається в даній науковій статті.

Мета статті (постановка завдання). Метою даної публікації є теоретичне обґрунтування концептуальних засади розвитку безпекового середовища в умовах сучасних викликів. Для досягнення зазначеної мети було поставлено наступні завдання: на підставі аналізу наукових напрацювань та нормативних актів дослідити поняття «безпекове середовище»; визначити ключові загрози та подальші напрямки розвитку безпеки держави в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дефініція «безпекове середовище» містить в своєму арсеналі два термінологічних складники – безпека та середовище. Звернення до наукових доробків щодо термінологічного визначення безпеки засвідчує, що воно окреслюється як: «стан відсутності будь-якої загрози» [4, с. 59]; стан стабільно (стійкої) динамічної рівноваги явища, предмету чи процесу із ціллю збереження ключових характеристик та параметрів, а також стабільності й функціонування [9].

Досліджуючи компаративний аналіз терміна «безпека», А.М. Федорова надає її визначення як відсутність загроз у всіх сферах життя, яке сприяє сталому людському розвитку та залежить від відповідного рівня правової культури, свідомості й відповідальності кожного члена громади, досягнення якої є можливо через взаємодія органів публічної влади із громадянським суспільством, а також збільшення кількості превентивних заходів [19, с. 148].

Як зазначає О.В. Мотайло, аналіз понять «безпека» і «національна безпека» є свідченням того, що вони мають єдину сутність – стан країни, при якому гарантується розвиток особистості, держави й суспільства, захист національних інтересів від зовнішніх/внутрішніх загроз, проте поняття національної безпеки більш предметно віддзеркалює сутність даного явища [8, с. 291].

Відповідно, до національної безпеки як безпеки нації входить: по-перше, безпека осо-

бистості – безпека її прав та свобод; по-друге, суспільства – його духовних, матеріальних цінностей; по-третє, держави – її конституційного ладу, а також суверенітету й територіальної цілісності [8, с. 291].

Отже, безпека в науковому дискурсі визначається як стан за якого визначається відсутність загроз у всіх сферах суспільного життя, а дефініції «безпека» і «національна безпека» поєднує стан за якого забезпечуються розвитку особистості, суспільства, держави, але національна безпека окреслює більш деталізовано означене поняття.

В системі виконання загальнодержавних ключових заходів, що зв'язані з задоволенням потреб суспільства, важливе значення та роль відводиться саме забезпеченню безпеки. Так, існує кілька ознак, які окреслюють дефініцію «безпека», зокрема:

- нормативно-правові (відсутність загроз, ризику, небезпек);
- технічні правила захищеності (відповідність технічним параметрам, нормам, правам);
- дотримання відповідного стану безпеки конкретної діяльності (безпека дорожнього руху, авіаційна безпека, радіаційна безпека, безпека мореплавства та інші);
- інформаційна безпека (захищеність інформації);
- правова безпека, суспільна, особиста, державна (особистості, суспільства та держави) [12, с. 237].

У теорії й практиці розрізняють різні типи безпеки: а) за суб'єктами (особиста, суспільна, державна, національна, колективна); б) за масштабами (міжнародна, регіональна й локальна); с) за суспільними сферами (військова, політична, економічна, екологічна й радіаційна); d) залежно від характеру та спрямування відповідних видів суспільної діяльності (безпека життєдіяльності, безпека праці, безпека дорожнього руху, безпека мореплавства, інформаційна безпека, безпека авіаційна) та ін. [11, с. 175].

Поняття «середовище» визначається як: а) те, що є відокремлене від системи, що не належить до неї; б) сукупність об'єктів, зміна яких має вплив на систему, а також тих об'єктів, характерні властивості яких мають властивість змінюватися внаслідок поведінки системи [4, с. 639].

Таким чином, аналіз наукової літератури стосовно окреслення сутності поняття «безпекове середовище» і його складників вказує, що безпека представляє собою відсутність фактичних загроз життю і здоров'ю людей, а також інтересам держави й суспільства в цілому, а середовище реально описує

просторові й галузеві рамки такої безпеки [2, с. 114].

У сучасних країнах актуальною є проблема створити стійку безпеку, водночас забезпечити національну безпеку як від зовнішніх, так і внутрішніх джерел. Національна безпека вважається захистом найважливіших інтересів особистості, суспільства, держави у всіх сферах життєдіяльності суспільства, забезпечуючи стабільний розвиток країни, захищаючи від внутрішніх та зовнішніх факторів.

Поняття «безпекове середовище» на сьогодні набуло значного поширення як у наукових доробках науковців, так й національних законодавчих актах, політичних деклараціях, аналітичних доповідях.

Зокрема можна згадати про Стратегія національної безпеки України затверджену Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [15]. Відповідно до цього документа визначено, що Стратегія національної безпеки України ґрунтується на відповідних ключових засадах, де однією з них визначено стійкість, яка визначається як здатність суспільства й держави швидко при звичаюватися до змін безпекового середовища та підтримувати сталі функціонування, передусім шляхом мінімізації зовнішніх, внутрішніх уразливостей; стримування як розвиток безпекових й оборонних спроможностей щодо унеможливлення збройної агресії проти Української держави.

До пріоритетних національних інтересів Української держави й забезпечення національної безпеки віднесено: 1) відстоювання незалежності та державного суверенітету; 2) відновлення територіальної цілісності в рамках міжнародно встановленого державного кордону України; 3) суспільний розвиток (в першу чергу розвиток людського капіталу); 4) захист прав, свобод та законних інтересів громадян України; 5) європейська та євроатлантична інтеграція.

Реалізація означених пріоритетів має забезпечуватиметься за напрямками, де визначено й ті, що мають пряме відношення до досліджуваної проблематики, зокрема: здійснення безпекових, міжнародно-правових, політико-дипломатичних, економічних і гуманітарних заходів, що спрямовані на припинення рф незаконної окупації Автономної Республіки Крим; посилення спроможностей національної системи кібербезпеки щодо ефективної протидії кіберзагрозам в сучасному безпековому середовищі.

Таким чином, досліджуючи безпекове середовище у діючих нормативних документах простежується вживання дефініції «безпекове середовище» проте саме тлумачення

даного поняття відсутнє. Це все потребує деталізованого пошуку та налізу в наукових доробках означеного поняття.

Як вважає О.О. Глущенко, поняття безпекове середовище потрібно розуміти як комплекс факторів, які впливають на рівень захищеності людей, соціальних груп та держав на відповідній території [3, с. 55].

З погляду політичного реалізму, безпекове середовище – це складна система зовнішніх і внутрішніх відносин в усіх сферах національної безпеки між суб'єктами (державами, коаліціями держав, міжнародними бізнес-структурами, політичними партіями, громадськими об'єднаннями тощо), що мають певні ресурси, а також умов, факторів і обставин, які впливають або(чи) можуть впливати на ці відносини [18, с. 18]. Деякі відносини можуть самі розглядатись як фактори, умови, обставини, проте тільки в тому випадку, якщо їхня конкретизація не є для більш детального розгляду важливою [1, с. 6].

На думку К.Л. Бугайчука, під безпековим середовищем України слід осмислювати сукупність критично важливих умов існування держави, що встановлюють (визначають) міру її захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз [2, с. 117].

У іншому науковому доробку [10, с. 97] безпекове середовище держави визначено як «динамічна сукупність різноманітних відносин й умов, в якій зароджуються, існують, накопичуються або проявляються сприятливі умови або небезпечні явища, потенційні та реальні загрози реалізації національних інтересів, які впливають на стан захищеності

життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави». Також зазначається, що вочевидь сукупність перерахованих факторів (умови, відносини, події й загрози) можна умовно здійснити поділ на групи, зокрема: а) які здебільшого залежать від зовнішнього щодо держави впливу; б) ті, прояв яких формується детермінантами всередині держави.

Цікавою вбачається позиція О.М. Житник щодо дослідження поняття «майбутнє безпекове середовище», під яким запропоновано розуміти комплекс важливих й актуальних для відповідної географічної території факторів, які мають вплив на рівень державної й національної безпеки та створюють відповідний стан. Дослідник підкреслює, що майбутнє безпекове середовище – це не стратегії або (чи) візії політичних суб'єктів, а об'єктивний стан речей в майбутньому, що породжений соціальною взаємодією і розвитком технологій, глобальними й також незалежними від суспільства процесами [5, с. 145].

Таким чином, здійснений аналіз наукових підходів до дефініції «безпекове середовище» дає можливість сформулювати авторське визначення під яким запропоновано розуміти комплекс чинників (умов, відносин, подій), що окреслюють межу потенційних/реальних загроз щодо втілення національних інтересів, мають вплив на стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави та визначають належний рівень захищеності держави від зовнішніх, внутрішніх загроз.

Розрізняють зовнішнє та внутрішнє безпекове середовище, що деталізовано на рисунку 1.

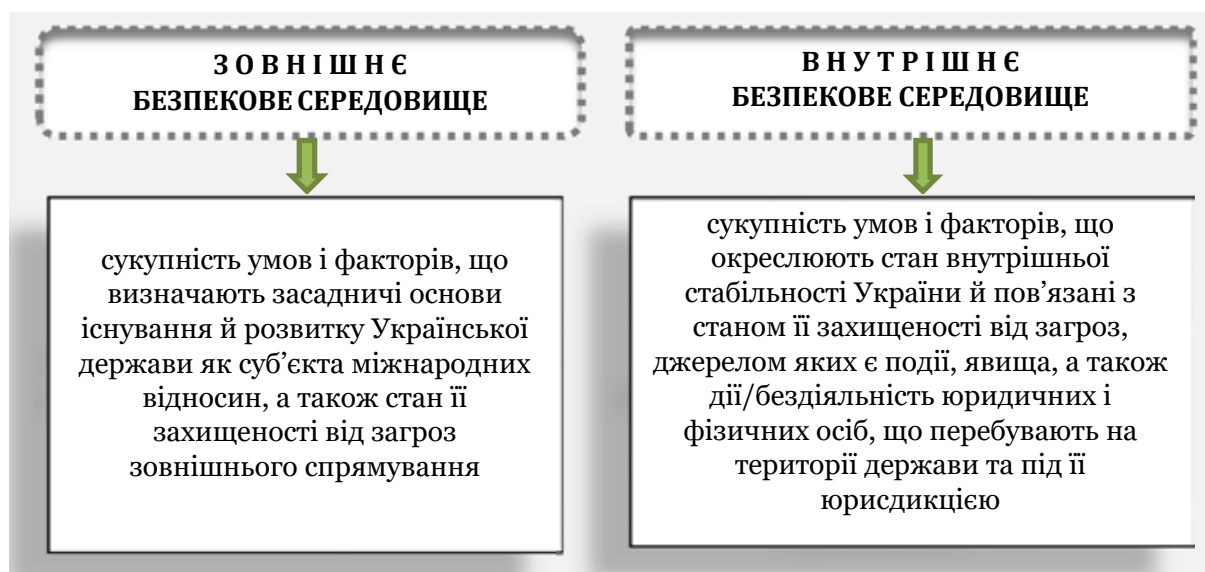

Рис. 1. Сутність зовнішнього та внутрішнього безпекового середовища

Джерело: складено авторами за [2, с. 117–118].

Введення у сучасний науковий дискурс терміна «внутрішнє безпекове середовище» в більшій мірі фокусує увагу на існуванні відповідної активної сторони, зокрема суб'єкта, що намагається здійснити цілеспрямований вплив. Поруч з цим введення означеного поняття надає можливість здійснити об'єднання різних видів загроз і можливостей держави щодо протидії ним в певну групу та останню розглядати упорядковано, під зручним кутом [10, с. 98].

Зважаючи на означене, можна отримати можливість сприйняття терміна «внутрішнє безпекове середовище України» у двох смислових значеннях:

у *широкому* → до змістовного наповнення «внутрішнього безпекового середовища» можна віднести умови/фактори із різних сфер суспільного життя й структурних елементів національної безпеки (демографічної, екологічної, продовольчої та інше);

у *вузькому* → мова йде про умови й фактори існування України, які виникають й існують в сферах суспільного життя та за які відповідає окремий орган державної влади [10, с. 98].

Проблемні аспекти безпеки держави залежать, в першу чергу, від двох факторів:

– зовнішній фактор – це фактор агресії із використанням всіх гібридних механізмів;

– внутрішній фактор – це фактор довіри населення до влади, впевненість у економічній стабільності, захищеності, безпеці, довіри до сфери охорони здоров'я, освіти, довіри політикам, гарантії добробуту. Означений шлях є однаковим для всіх країн світу [7, с. 10].

У цей час на сьогодні до найбільших загроз, що пов'язаних із зовнішнім фактором віднесено міжнародний тероризм, імміграція і пандемія коронавірусної хвороби. Міграція залежить від зростання тероризму та постає справжнім викликом безпеці для європейської і євроатлантичної безпеки. Значна кількість мусульман у Європі навіть протягом кількох поколінь не інтегрувалися у європейське суспільство, а ізолювалися. З іншої сторони, слабкі європейські економіки породили диспропорцію, яка створила високий рівень безробіття. У той же момент пандемія CoVid-19 спричинила до зміни економічної ситуації в світі, зменшила не лише міграційні потоки, включаючи трудову міграцію, однак й сприяла дезінтеграційним настроям, внаслідок закриття державних кордонів, навіть в рамках існуючих міждержавних альянсів [7, с. 10].

Розвиток безпекового середовища відбуватиметься шляхом зміни елементів: а) інтересів сил, в першу чергу світових і

регіональних лідерів, зокрема сил, що мають інтереси глобального й регіонального масштабу; б) ресурсів сил: людських, природних, економічних; в) глобальних й регіональних суперечностей; г) складу та характеру дій сил стосовно гранування власної безпеки та втілення інтересів, передусім пріоритетних напрямків розвитку складових могутності (кількісно-якісних параметрів озброєнь, технологій та інше), ідеологічних постулатів та доктринальних установок, а також відповідних характерних рис воєнних сучасних конфліктів [1, с. 8].

Важливий аспект, що має вплив на безпекове середовище, є конкуренція держав за реалізацію різноманітних моделей національної й регіональної безпеки [5, с. 145].

У ключових сферах життєдіяльності Української держави від початку проголошення її незалежності завжди існували:

– зовнішні загрози, що включають територіальні претензії, міжнародне втручання у внутрішні справи, зовнішній тиск на політику, зовнішні дії, що направлені на послаблення економічного суверенітету, а також інформаційні спеціальні операції проти стабільності й впровадження зовнішнього контролю за інформаційним її простором;

– внутрішні загрози, до яких віднесено низький рівень розвитку економіки, політичну нестабільну ситуацію, корупцію, демографічну деградацію і слабкість державних інститутів, а також військово-політичні загрози національним інтересам, безпеці. Зокрема, до них слід віднести кризи в постачанні та транзиті енергоносіїв, зовнішню підтримку внутрішньої нестабільності та інше [6, с. 34–35].

Досліджуючи дане питання, слід згадати про Стратегію забезпечення державної безпеки від 16 лютого 2022 року [14], де визначено реальні та потенційні загрози державній безпеці Української держави, завдання і напрями державної політики в сфері державної безпеки, що вважається засадою щодо планування й реалізації політики в сфері державної безпеки.

У зазначеному документі підвищують уразливість держави щодо загроз та понижують ефективність заходів щодо протидії таким загрозам як недостатньою ефективністю органів державної влади, непослідовність і незавершеність реформ складових сил безпеки, недосконалість механізмів нормативного й організаційного, фінансового, кадрового та матеріально-технічного гарантування процесу розвитку забезпечення системи державної безпеки.

У контексті дослідження нашого питання не можна оминати уваги такий важливий документ як Стратегія воєнної безпеки України від 25 березня 2021 року № 121/2021 [13], що визначає ключовою метою завчасно підготовлена й всебічно забезпечена оборона Української держави на фундаментальних засадах стримування, стійкості, взаємодії, яка забезпечує воєнну безпеку, територіальну цілісність, суверенітет держави у відповідності до Основного Закону та у межах державного кордону України, слугує інтеграції нашої держави у євroatлантичний безпековий простір і набуттю членства у НАТО, а також передбачає активну участь у міжнародних операціях із підтримання безпеки й миру.

Враховуючи аналіз безпекового середовища в аспекті воєнної безпеки держави вищезазначений документ встановлює цілі, пріоритети, завдання втілення державної політики в воєнній сфері, а також сфері оборони й військового будівництва, що направлені на захист (життєво) важливих національних інтересів від воєнних загроз, надання відсічі та стримування збройної агресії проти Української держави, запобігання/стримування противника від повномасштабного застосування воєнної сили проти нашої держави, припинення незаконної окупації рф частини території України, захист її суверенітету, територіальної цілісності в рамках державного кордону Української держави, в першу чергу через здійснення міжнародно-правових, політико-дипломатичних, безпекових, гуманітарних та економічних заходів.

До основних викликів середовища безпеки (головні загрози безпеці) в умовах сьогодення відносять: швидкий прогрес військових технологій, збільшення розповсюдження різних видів озброєння, вимальовування нових просторів конкуренції (космос, кіберпростір), збільшення можливостей щодо прорахунку, шляхом появи значної кількості змінних в системі безпеки. Держави у сучасному середовищі безпеки мають не тільки швидко адаптуватись до нових змін, небезпек, загроз, викликів, однак і постійно трансформувати стиль політичної культури, який має у свою чергу вплив на розуміння політичної безпеки кожною окремою країною. У цьому разі демократія показує (демонструє) спроможність діяти задля блага людей, для стабільності у державі, інтересах нації. У сучасному світі глобальна безпека має бути прямо пов'язана з силою і єдністю між державами, вільний світ сильний своїми цінностями й переконаннями, гарантією безпеки в сучасному світі справді

стають спільні цінності та бачення стратегії розвитку й єднання [7, с. 10].

Стратегічні напрямки держави щодо сфери гранування національної безпеки полягають в тому, що наша держава повинна сформувані власні достатні спроможності як фундамент для забезпечення власної безпеки, створення системи комплексного стратегічного аналізу воєнних загроз національній безпеці Української держави, розвиток розвідувальних об'єднаних спроможностей сил оборони із ціллю отримання повної й достовірної інформації щодо своєчасного схвалення рішень для забезпечення воєнної безпеки держави; гарантування здатності країни швидко адаптуватися до змін безпекового середовища, оперативного й ефективного протистояти загрозам воєнного спрямування, безперерійно функціонувати до та під час воєнного конфлікту, й також в короткі терміни мати здатність відновлюватися після його завершення [3, с. 55].

У глобалізаційному аспекті регіональна політика нашої держави є компліментарною, однак вона здійснюється недостатньо послідовно та піддається зовнішньому впливу (тиску). Потенціал регіонального співробітництва дає потрібний додатковий вплив щодо протидії сучасним викликам глобалізації, через що потрібно гарантувати внутрішню збалансованість інтересів громадян та консолідовано виступати перед зовнішнім світом. Встановлення системи національних інтересів Української держави повинно враховувати історичний досвід її державного й національного розвитку, а також усі фактори сучасної геополітичної, цивілізаційної, історико-культурної ситуації, питання політичного, соціального, економічного й інтелектуального життя. Враховуючи зазначене потрібно вибудувати свою власну модель орієнтації в світовому просторі, а також власний погляд на події, що відбуваються в сучасному світі. За умов глобалізації потрібно застосувати позитивні переваги моделі щодо власного розвитку, на той час як залишаючись об'єктом дії зовнішніх сил наступити можуть негативні її наслідки [6, с. 35].

Як слушно зазначає Е.В.Копилов, на даний час необхідною умовою є створення в державі системи національної безпеки, що буде адекватна масштабам та загрозам глобалізаційного типу та в майбутньому гарантує її виживання й подальший розвиток за умов глобалізації, оскільки без розбудови означеної системи входження до світового політичного, економічного простору буде проблематичним. Дослідник підкреслює, що це засвідчує на національному рівні підсилення

внутрішніх спроможностей із приводу протидії глобалізаційним викликам (загрозам), а на міжнародному – формування інтеграційних систем співробітництва [6, с. 35–36].

Ми підтримуємо позицію науковців [20, с. 252] про те, що формування безпекового середовища повинно сприяти:

– підвищенню можливостей і готовності суб'єктів безпекового середовища до охоронної діяльності, тобто до протидії (запобігання, виявлення, усунення загроз та відновлення процесів, діяльності, цілісності системи) загрозам, захисту інтересів, збереження цілісності процесів, систем (організацій, суспільства, держави);

– об'єднання та координація зусиль держави, громадян та народу;

– встановлення культури безпеки, яка проявляється у формі безпечного мислення як цінності та безпечної поведінки як норма в стосунках.

Безпекове середовище формується у результаті заходів безпеки через виклики, які не були розглянуті, ризики, які були реалізовані, внутрішні та зовнішні загрози та ситуації безпеки, а небезпечне середовище – в результаті виникнення небезпеки, тобто втрати контролю над ситуацією або настання кризового стану [20, с. 253].

Таким чином, сучасний стан безпекового середовища України можна охарактеризувати високим рівнем невизначеності, досить значним впливом глобальних процесів й тенденцій розвитку, рядом наявних невирішених проблемних питань в системі державного управління й системі забезпечення національної безпеки [16, с. 301].

Ключові орієнтири держави у сфері забезпечення національної безпеки полягають в тому, що Україна повинна сформувати достатні власні спроможності як фундаментальну основу щодо забезпечення своєї безпеки й створення системи цілісного стратегічного аналізу воєнних загроз національній безпеці Української держави, розвиток об'єднаних розвідувальних спроможностей сил оборони з ціллю отримання повної і достовірної інформації щодо своєчасного прийняття рішень з приводу забезпечення воєнної безпеки країни; гарантування спроможності держави швидко пристосовуватися до змін безпекового середовища, оперативного й ефективного протистояти воєнним загрозам, безперервно функціонувати до та в період воєнного конфлікту, а також в короткі терміни відновлюватися після його завершення [3, с. 55].

Слушно зазначає О.О. Резнікова, що під час війни, яка триває в Україні, певні плани, ідеї,

зв'язки пройшли чи не пройшли випробування на міцність та життєздатність, а тому деякі стратегічні цілі нашої держави має бути переосмислено, оцінки – переглянуто, а механізми гарантування національної безпеки й стійкості має бути посилено або перебудовано. Дослідниця підкреслює, що в зв'язку з значними змінами безпекового середовища, які наразі тривають, після війни в Україні має бути сформований новий процес стратегічного планування й оновлення стратегічних документів країни в сфері забезпечення національної безпеки та розвитку як незалежної, сильної, вільної, демократичної держави [17].

Важливе значення щодо забезпечення національної безпеки України в післявоєнний період матимуть наступні напрями державної політики, як то підвищення рівня обороноздатності та готовності до реагування на кризові обставини, отримання безпекових зовнішніх гарантій за рамками НАТО, розвиток двосторонніх відносин з стратегічними партнерами, відновлення людського й економічного розвитку України, а також підвищення ефективності державного управління та інше [17].

Таким чином, на сьогодні слід констатувати, що розвиток безпекового середовища в сучасних особливих умовах війни потребує формування належного фундаменту для запобігання викликам й загрозам в сфері захисту не лише територіальної цілісності, державного суверенітету, проте й визначення подальших ключових кроків об'єднання й скоординованої діяльності держави, суспільства, громадян та захисту національних інтересів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Безпека в науковому дискурсі окреслюється як стан, за якого визначається відсутність загроз у всіх сферах суспільного життя, а дефініції «безпека» і «національна безпека» поєднує стан, за якого забезпечуються розвиток особистості, суспільства, держави, але національна безпека окреслює більш деталізовано означене поняття.

Здійснений аналіз безпекового середовища у чинних законодавчих документах показує, що досліджувана дефініція має місце в документах стратегічного характеру, проте саме тлумачення даного поняття відсутнє.

Натомість проведений аналіз досліджуваного поняття у наукових доробках надав змогу сформувати власне бачення поняття «безпекове середовище», під яким пропонуємо розуміти комплекс чинників (умов, відносин, подій), що окреслюють межу потенційних/реальних загроз щодо втілення національних інтересів, мають вплив на стан захище-

ності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави та визначають належний рівень захищеності держави від зовнішніх, внутрішніх загроз.

Аналіз засвідчує, що розрізняють внутрішнє безпекове середовище та зовнішнє безпекове середовище, де до першого відноситься комплекс детермінант, що формує внутрішній стан держави, її захищеність від викликів, загроз та стабільний розвиток всередині держави, а до другого – комплекс детермінант, що має свій прояв від зовнішнього впливу загроз, захищеності на міжнародній арені. Внутрішнє безпекове середовище має свою розгалуженість за двома напрямками: по-перше, чинники різних сфер суспільного життя й структурних елементів національної безпеки (демографічної, екологічної та інше); по-друге, чинники існування держави, що мають місце в різних сферах суспільного життя й за які відповідає конкретний орган публічної влади.

У ключових сферах життєдіяльності України завжди існували зовнішні та внутрішні загрози. До ключових викликів безпекового середовища в умовах сьогодення відносять: швидкий прогрес військових технологій, збільшення розповсюдження різних видів озброєння, окреслення нових просторів конкуренції, збільшення можливостей щодо

прорахунку, шляхом появи значної кількості змінних в системі безпеки.

Розвиток безпекового середовища в умовах сьогодення викликів можна визначити як такий, що характеризується в значній мірі нечіткими рисами, які мають свій прояв через глобалізаційні тенденції й шляхи розвитку, а також низкою проблемних аспектів у сфері державного управління та національної безпеки.

Необхідною вимогою на сьогодні постає створення в державі системи національної безпеки, яка стане адекватна загрозам і масштабам глобалізаційного типу, що в подальшому буде гарантом її виживання й розвитку за обставин глобалізаційних процесів.

Проблеми й виклики безпеки України за сучасних умов дедалі більше актуалізуються і потребують своєчасного їх вирішення як у науковому, так й законодавчому вимірі. Необхідним вбачається не лише вдосконалення термінологічної складової, а й законодавчо зафіксувати та окреслити це середовище як складову підсистему системи національної безпеки, його ознаки, склад та структуру, механізм його функціонування в мирний час та особливий період, а також стратегічне керівництво ним, його завдання і порядок взаємодії та застосування у передбачених законом випадках.

Література:

1. Бочарніков В. П., Свешніков С. В. Безпекове середовище 2030: Монографія. К.: «Майстер Книг», 2019. 76 с.
2. Бугайчук К. Л. Безпекове середовище держави в контексті діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Право і безпека*. № 2 (89). 2023. С. 111–120.
3. Глущенко О. О. Функція забезпечення безпеки держави в умовах воєнного стану. *Часопис Київського університету права*. №1. 2023. С. 53–56.
4. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
5. Житник О. М. Майбутнє безпекове середовище в контексті державного стратегічного планування: концептуальний підхід. *Право та державне управління*. №4(33). 2018. С. 144–149.
6. Копилов Е. В. Формування безпекового середовища суспільства й держави в умовах сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал*. №5. 2022. С. 34–36.
7. Кривошеїн В. Зміст та співвідношення основних категорій сучасного безпекового середовища. *Науково-теоретичний альманах Грانی*. Том 24. №2. 2021. С. 5–12. <https://doi.org/10.15421/172109>.
8. Клочко, А., Семенець-Орлова, І. Система співробітництва з НАТО в зміцненні безпеки державного кордону в сучасних умовах, *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 2023, 1 (67), 31–36.
9. Мотайло О. В. Основні концептуальні підходи до сутності поняття «національна безпека». *Право та державне управління*. №4. 2019. С. 288–293.
10. Назарова Г. В., Дем'яненко А. А. Теоретичні аспекти визначення сутності поняття «безпека». 2018. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19136/1/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_2018%20%282%29.pdf
11. Погрібний С. О., Кріцак І. В., Денищук Д. Є. Необхідність розроблення концепції безпекового середовища на прикладі МВС України: нормативно-кримінологічні та духовно-ціннісні аспекти. *Нове українське право*. Вип. 4. 2022. С. 95–103.
12. Пономарьов С. П. Публічна безпека в системі сектору безпеки і оборони України. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми*. Харків, 2017. С. 173–178.

13. Пономарьов С. П. Сектор безпеки України: поняття, ознаки, зміст. Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917-2017 рр.). Харків. 2017. С. 236–238.
14. Про Стратегію воєнної безпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року введено в дію Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>
15. Про Стратегію забезпечення державної безпеки : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року введено в дію Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>
16. Про Стратегію національної безпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року введено в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
17. Radchenko O., Kovach V., Semenets-Orlova I., Zaporozhets, A. (Eds.). (2023). National security drivers of Ukraine: information technology, strategic communication, and legitimacy. Springer Nature.
18. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.
19. Резнікова О. О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. Національний інститут стратегічних досліджень. вересень, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/stratichnyu-analiz-bezpekovo-ho-seredovyshcha-ukrayiny>
20. Свешніков С. В., Бочарніков В. П., Мазуренко І. М., Ковальчук П. А. Загальнотеоретичні основи досліджень безпекового середовища. Воєнна та інформаційна безпека. № 1(77). 2023. С.13–19.
21. Федорова А. М. Компаративний аналіз дефініції «безпека». Інвестиції: практика та досвід № 11. 2018. С. 144–148.
22. Франчук В., Пригунов П., Мельник С., Гобела В., Шупрудько, Н. Безпекове середовище: теоретико-методологічні засади. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. №. 3(50). 2023. С. 247–255. <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.50.2023.4089>

References:

- 1.Bocharnikov, V. P. & Svieshnikov, S. V. (2019). Bezpekove seredovyshe 2030 [Security environment 2030] K. : «Maister Knyh». [in Ukrainian].
- 2.Buhaichuk, K. L. (2023). Bezpekove seredovyshe derzhavy v konteksti diialnosti Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy [The security environment of the state in the context of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. Pravo i bezpeka. 2 (89), 111–120. [in Ukrainian].
- 3.Hlushchenko, O. O. (2023). Funktsiia zabezpechennia bezpeky derzhavy v umovakh voiennoho stanu [The function of ensuring the security of the state in conditions of martial law]. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 1, 53–56. [in Ukrainian].
- 4.Kovbasiuka, Yu. V., Troshchynskoho, V. P., Surmina, Yu. P. (Eds.). (2010). Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia [Encyclopedic dictionary of public administration] K. : NADU. [in Ukrainian].
- 5.Zhytnyk, O. M. (2018). Maibutnie bezpekove seredovyshe v konteksti derzhavnoho stratehichnoho planuvannia: kontseptualnyi pidkhid [The future security environment in the context of state strategic planning: a conceptual approach]. Pravo ta derzhavne upravlinnia. 4(33), 144–149. [in Ukrainian].
- 6.Kopylov, E. V. (2022). Formuvannia bezpekovo-ho seredovyshcha suspilstva y derzhavy v umovakh sohodennia [Formation of the security environment of society and the state in today's conditions]. Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal. 5, 34–36. [in Ukrainian].
- 7.Kryvoshein, V. (2021). Zmist ta spivvidnoshennia osnovnykh katehorii suchasnoho bezpekovo-ho seredovyshcha [Content and correlation of the main categories of the modern security environment]. Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani. 24, 2, 5–12. [in Ukrainian].
8. Klochko, A., Semenets-Orlova, I. (2023). Systema spivrobitnytstva z NATO v zmitsnenni bezpeky derzhavnoho kordonu v suchasnykh umovakh, Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnia, 2023, 1 (67), 31–36. [in Ukrainian].
- 9.Motailo, O. V. (2019). Osnovni kontseptualni pidkhody do sutnosti poniattia «natsionalna bezpeka» [Basic conceptual approaches to the essence of the concept of «national security»]. Pravo ta derzhavne upravlinnia. 4, 288–293. [in Ukrainian].
10. Nazarova, H. V. & Demianenko, A. A. (2018). Teoretychni aspekty vyznachennia sutnosti poniattia «bezpeka» [Theoretical aspects of defining the essence of the concept of «security»]. Retrieved from: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19136/1/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_2018%20%282%29.pdf [in Ukrainian].
11. Pohribnyi, S. O. Kritsak, I. V. & Denyshchuk, D. Ye. (2022). Neobkhdnist rozroblennia kontseptsii bezpekovo-ho seredovyshcha na prykladi MVS Ukrainy: normativno-kryminolohichni ta dukhovno-tsinnisni aspekty [The need to develop the concept of a security environment based on the example of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: normative-criminological and spiritual-value aspects] Nove ukrainske pravo. 4, 95–103. [in Ukrainian].

12. Ponomarov, S. P. (2017). Publichna bezpeky v systemi sektoru bezpeky i oborony Ukrainy [Public safety in the system of the security and defense sector of Ukraine] *Pravookhoronna funktsiia derzhavy: teoretyko-metodolohichni ta istoryko-pravovi problemy*. Kharkiv, 173–178. [in Ukrainian].
13. Ponomarov, S. P. (2017). Sektor bezpeky Ukrainy: poniattia, oznaky, zmist [The security sector of Ukraine: concepts, features, content]. *Pidhotovka okhorontsiv pravoporiadku v Kharkovi (1917–2017 rr.)*. Kharkiv, 236–238. [in Ukrainian].
14. Pro Stratehiuu voiennoi bezpeky Ukrainy : rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku vvedeno v diiu Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku № 121/2021. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> [in Ukrainian].
15. Pro Stratehiuu zabezpechennia derzhavnoi bezpeky : rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 30 hrudnia 2021 roku vvedeno v diiu Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 16 liutoho 2022 roku № 56/2022. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377> [in Ukrainian].
16. Pro Stratehiuu natsionalnoi bezpeky Ukrainy : rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku vvedeno v diiu Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku № 392/2020. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukrainian].
17. Radchenko, O., Kovach, V., Semenets-Orlova, I., & Zaporozhets, A. (Eds.). (2023). *National security drivers of Ukraine: information technology, strategic communication, and legitimacy*. Springer Nature.
18. Reznikova, O. O. (2022). Natsionalna stiiikist v umovakh minlyvoho bezpekovoho seredovyshcha [National stability in the conditions of a changing security environment]. Kyiv : NISD. [in Ukrainian].
19. Reznikova, O. O. (2022). Stratehichniy analiz bezpekovoho seredovyshcha Ukrainy [Strategic analysis of the security environment of Ukraine]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. veresen.* Retrieved from: <https://niss.gov.ua/news/statti/stratehichnyy-analiz-bezpekovoho-seredovyshcha-ukrayiny> [in Ukrainian].
20. Svieshnikov, S. V., Bocharnikov, V. P., Mazurenko, I. M. & Kovalchuk, P. A. (2023). Zahalnoteoretychni osnovy doslidzhen bezpekovoho seredovyshcha [General theoretical foundations of security environment research]. *Voienna ta informatsiina bezpeka*. 1(77), 13–19. [in Ukrainian].
21. Fedorova, A. M. (2018). Komparatyvnyi analiz definitsii «bezpeka» [Comparative analysis of the definition of «security»]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 11, 144–148. [in Ukrainian].
22. Franchuk, V., Pryhunov, P., Melnyk, S., Hobela, V. & Shuprudko, N. (2023). Bezpekove seredovyshche: teoretyko-metodolohichni zasady [Security environment: theoretical and methodological principles]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 3(50), 247–255. [in Ukrainian].